

Geschiedenis Joodse gemeenschap in Vlissingen

Begraafplaats
Vredeshoflaan

Vanuit ons vakantieadres bij Middelburg zijn we in een wip in Vlissingen. Wat zullen we er vinden als het gaat om het Joodse verleden? Hoe zal de oude begraafplaats er bijliggen? En de synagogen die Vlissingen rijk is geweest: aan de Lange Noordstraat, Rioolstraat, Beursstraat, Peperdijk en Gravenstraat? Is er van deze oude panden nog iets terug te vinden? Helaas, er is in de bedrijvige, toeristische Zeeuwse havenstad niet veel meer dat herinnert aan de Joodse gemeenschap. En dan te bedenken dat de Joodse traditie zeer hecht aan het verleden, waardoor men bijvoorbeeld graven nooit ruimt... We gaan op zoek naar Joodse namen: Barkelau, Bouman, Cracau, Van Raalte, Witstein, Wolf, Van Os, Noach, Peereboom of Hiegenlich.

Historie

Aan het eind van de vijftiende eeuw woonden er korte tijd enkele gezinnen van Sefardische Joden in Vlissingen. Zij waren verdreven uit Spanje, omdat ze zich niet tot het christendom wilden bekeren.

Het zou daarna tot de achttiende eeuw duren voordat er opnieuw Joden in Vlissingen kwamen wonen. Hun aantal is steeds beperkt gebleven. Toch weten we dat er in 1921 aan de Gravenstraat nog een *nieuwe synagoge* werd ingewijd. Maar deze gebruikte men alleen op de Joodse feestdagen. In 1944 is deze synagoge bij een bombardement vrijwel geheel verwoest. De Sicherheitspolizei roofde

kostbare voorhangsels uit het pand. Een deel van de inventaris is door Ruben Hiegenlich in de Vlissingse kluis van de Rotterdamsche Bank ondergebracht. Op last van de bezetter is deze echter ook door de politie in beslag genomen.

Wat de *synagoge in Middelburg* betreft, deze is ook gebombardeerd, maar nadien helemaal gerestaureerd. Deze synagoge dateert uit 1705 en is de oudste buiten Amsterdam. Na heropening

Begraafplaats
Julianalaan

Grafsteen
Jacques
de Hond

in 1994 wordt hij momenteel weer gebruikt door de Joodse Gemeente Zeeland.

De *oudste begraafplaats* in Vlissingen, in gebruik tot 1907, vinden we aan de Julianalaan. Hier

Joods
monument in
Middelburg

staan nog vierentwintig grafstenen. Daarna werd de *nieuwe begraafplaats* aan de Vredeshoflaan in gebruik genomen. Deze is na de Tweede Wereldoorlog slechts een enkele maal gebruikt. In

is een lijkenhuis dat zich op de begraafplaats bevindt. Hier werd de overledene ritueel gereinigd en sprak men een lijkrede uit. Daarna werd de dode onder het opzeggen van Psalmen ten grave gedragen. Ter plekke sprak men nog enige gebeden uit en citeerde een paar verzen uit de Talmud. Gezamenlijk werd het graf dichtgegooid, waarbij de naaste familie het kaddisj-gebed bad: het gebed dat een kind opzegt voor zijn ouders die er niet meer zijn.

Plaquette
station in
Middelburg

A. Karens, voorlichter

2018 is Jacques de Hond daar begraven, oud-voorzitter van de Joodse Gemeente. In *Joods Vlissingen, een roerige en bewogen geschiedenis* (2010) lezen we de aanbeveling om op de begraafplaats een gedenksteen te plaatsten voor overleden Joodse mensen. Vergelijkbaar met het monument dat in 1954 bij de Joodse begraafplaats in Middelburg is geplaatst. Hierop staan alle namen van omgekomen Zeeuwse Joden. In 2004 is de begraafplaats in Vlissingen op kosten van de gemeente opgeknapt. Ook het metaheerhuisje werd in ere hersteld. Het beheer is in 2012 overgedragen aan Joodse Gemeente Zeeland.

Een *metaheerhuis*, in het Hebreeuws Bet Tohorah,

Metaheer-
huisje
Vredeshoflaan

Maatregelen

In 1938 telde Vlissingen nog maar vijfenvijftig Joodse inwoners. Al snel trof de Duitse bezetter allerlei discriminerende maatregelen tegen de Joden. Zo kwam er voor hen een aanmeldingsplicht en mochten zij niet meer in overheidsdienst werken. Verder werd het voor Arische, dat wil zeggen niet-Joodse Nederlanders, verboden diensten te verrichten in Joodse huishoudens. Vervolgens kondigde men *nóg* een reeks vernederende verplichtingen en verboden af, zoals het verbod voor Joden om in zee te zwemmen.

Dit alles culmineerde in het bevel om op 24 maart 1942 uit Vlissingen te vertrekken, met de verplichting in Amsterdam te gaan wonen. Op die dag zijn twintig inwoners op reis gegaan. Met alleen een koffertje handbagage en wat eten. Men dacht dat het tijdelijk zou zijn. In werkelijkheid werden zij tijdens hun verblijf in Amsterdam opgepakt en naar concentratiekampen vervoerd. Slechts twee van de twintig hebben de oorlog overleefd. In een later stadium zijn er zelfs nog meer Vlissingse Joden weggevoerd. In totaal zijn er eenenveertig Joodse inwoners omgekomen als gevolg van de Holocaust.

Hiegenlich

Het Journalistieke Platform Pointer heeft onderzoek gedaan naar Joods vastgoed dat in de Tweede Wereldoorlog werd geroofd door de Duitse bezetter. Zo is op de site te zien dat Walstraat 51, een van de panden van R. Hiegenlich, op 13 augustus 1943 voor 6800 gulden is verkocht aan C. Moerman. Wat heeft dit te zeggen...? Wie was *Ruben Hiegenlich*? Hiegenlich was een Vlissingse winkelier, die zich bijzonder heeft ingezet om arme Joodse stad- en landgenoten, die na hun vlucht naar Engeland werden teruggestuurd, op te vangen en te helpen.

Hij zorgde voor een tijdelijk logeeraadres, verleende financiële steun of bemiddelde voor hen om elders in het land onderdak te krijgen. In de jaren voor de oorlog probeerden duizenden Joden vanuit Vlissingen naar Engeland te vluchten. Vaak maakten zij gebruik van de Stoomvaartmaatschappij Zeeland, die vanuit Vlissingen een geregelde vaart naar Harwich onderhield. Aan bovenstaande advertentie is te zien dat vader Hiegenlich een wooninrichtingzaak had, 't Woonhuis. Zoon David verkocht in hetzelfde pand, Bellamy Park 6, naast meubels ook loten ten behoeve van De Joodsche Invalide.

Ruben zelf is slachtoffer geworden van de Holo-

caust. Zijn gezin en dat van zijn zoon moesten ook op 24 maart 1942 verplicht verhuizen naar Amsterdam. Eerst werkte Ruben daar korte tijd voor de Joodse Raad, daarna bij de Gemeentelijke Dienst. Tijdens een grote razzia (20 juni 1943) werden Ruben en zijn vrouw Serlina in de Transvaalbuurt opgepakt. Ze kwamen in Westerbork in strafbarak 67 terecht. Op 13 juli 1943 werden ze op transport gezet naar Sobibor, waar ze na aankomst gelijk in de gaskamer zijn vermoord. Hun jongste zoon Simon overleed op 31 december 1942 in een werkkamp in Seibersdorf. Zoon David met z'n vrouw Jetta, die handwerklerares was, en hun tweejarig dochtertje *Lieneke* zijn alle drie op 7 september 1942 in Auschwitz

Winkel Bellamy Park 4-6 (1934)

Pand Bellamy Park 6 (heden)

Struikelstenen

Struikelstenen (Stolpersteine) zijn kleine keien van 10 x 10 x 10 centimeter, bedekt met een bronskleurig metalen plaatje met naam, geboortjaar, plaats en datum van overlijden. Het zijn gedenktekens, die ook in Vlissingen in de stoep zijn gelegd. Voor de huizen waar

Struikelstenen Lieneke Hiegenlich en Herman Louis van Zanten

gedepoteerde en vermoorde Joden voor het laatst hebben gewoond. De stenen worden gemaakt in Duitsland in het atelier van kunstenaar Gunter Demnig. Op de hoek van Lepelstraat 7 in Vlissingen zijn in 2019 twee stenen geplaatst: voor Barend Bouman en Liza Bouman-Noach. Zij hadden daar hun manufacturenwinkel, waar ze bedden, linnen en stoffen verkochten. Bij elke steen werd gebeden, een psalm opgezegd en stilgestaan bij het levensverhaal van degene wiens naam op de struikelsteen stond. Ook werden er bloemen en kleine steentjes neergelegd. Recent, op 22 september, zijn er weer vijftien struikelstenen bij vijf adressen geplaatst. Daaronder zijn zes steentjes

Lieneke met haar grootouders

voor de familie Hiegenlich op Bellamy Park 6. Ook voor *Lieneke*! In de toespraak noemde wethouder De Jonge speciaal Lieneke, als schrijnend voorbeeld van een zeer jong slachtoffer.

Plaatsing struikelstenen Hiegenlich

'Vermist'

Tenslotte is ook voor advocaat *Herman Louis van Zanten* op 22 september een struikelsteen geplaatst. Wat een aangrijpend verhaal rondom deze man! Sinds jaar en dag stond hij als 'Vermist na 1942' te boek. Recent is echter zijn verdwijning of vermissing rechtgezet. Door advocaat Sanders uit Middelburg. Sanders heeft zich verdiept in het verleden van zijn collega en dacht: Wat is er toch met hem gebeurd? Is hij er werkelijk in het holst van de nacht met de sieraden van cliënten vandoor gegaan? Is hij ondergedoken? Is hij Engelandvaarder geweest? Sanders ontdekte het volgende: Van Zanten werd in mei 1941 verraden door de deken van de Orde van Advocaten in Middelburg. De deken schreef onder andere aan de bezetter: „Op grond van het uiterlijk en de manieren van doen van Mr. Van

Plaatsing struikelsteen voor kantoor Van Zanten

Zanten, ben ik van mening dat hij een Jood is.” Na plaatsing op de Jodenlijst vluchtte Van Zanten in mei 1942 naar het zuiden. Hij haalde bijna onbezet Frankrijk, waar zijn ouders in Nice woonden. Hij werd echter veertig meter voor de grens bij Cannes opgepakt en afgevoerd naar Auschwitz. Sanders: „Daar stierf hij in de gaskamers op 28 augustus 1942. Hij liet geen vrouw of kinderen na...”

Het plaatsen van struikelstenen is waardevol. Een zichtbare herinnering, die zeker in een tijd van weer oploeiend antisemitisme, rassenhaat en discriminatie als waarschuwing dient. Herdenken, plechtig aandacht schenken aan een gebeurtenis uit het verleden, blijft belangrijk, ja noodzakelijk!

Joods Monument

Wie langs de Vlissingse boulevard naar het standbeeld van Michiel Adriaanszoon de Ruyter loopt, kan tussen dit beeld en de Oranjemolen ook in 2021 nog van groot belang.

Joods Monument Vlissingen

